חוות דעת

השלכות הרחבת סמכויות בתי הדין הרבניים

<u>נייר זה כולל שלוש חוות דעת בנוגע לשלושה חוקים:</u>

1. **הצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ה–2025 (פ/1178/25) (כ/1141).**
2. חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) (תיקון מס' 6) (סמכות כריכת מזונות ילדים) (הוראת שעה), תשפ"ה–2025. אשר נחקק ביום 18.11.25, ישראל חופשית עתרה לבג"ץ ב22.12.25 בשל הפגיעה החוקתית (בג"ץ 61483-12-25 ישראל חופשית (ע"ר) נ' כנסת ישראל ואח').
3. חוק שיפוט בתי דין רבניים (תיקון – בירור יהדות וכשירות לנישואין), התשפ"ה–2025 (תזכיר החוק נסגר להערות הציבור ביום 21.10.2025).

שלושת החוקים הללו משקפים מגמה מסוכנת של העברת סמכויות מתחומי המשפט האזרחי אל מוסד הלכתי שלא רואה עצמו ככפוף לבג"ץ או לזכויות יסוד, ומקדם **צעד נוסף לעבר מדינת הלכה**. מגמה זו מובילה לפגיעה קשה בזכויות החוקתיות לחופש דת וחופש מדת, זכות הגישה לערכאות, הזכות להליך הוגן והזכות לשוויון, ומעמיקה פגיעה חברתית וכלכלית בקבוצות מוחלשות.

היום צריך להתנגד להצעת החוק שיפוט בתי דין רבניים (בוררות), וחשוב להבין שמדובר במהלך שהוא חלק מתמונה רחבה יותר.

יתרה מזאת, חשוב לזכור: ה<u>פגיעה בזכויות היסוד מחלישה את הדמוקרטיה הישראלית</u>. נכון להיום:

1. מדינת ישראל היא **המדינה הדמוקרטית היחידה שיש בה מנגנון של כפיית דיון בפני בית דין דתי,** בסוגיות שאינן דתיות כגון: משמורת, חינוך הילדים, מזונות וכיו"ב.
2. מדינת ישראל היא הדמוקרטיה הליברלית היחידה בעולם שמונעת נישואים וגירושים אזרחיים, באופן ששולל מלכתחילה את זכותם של בני הזוג לנהל את הנישואים והגירושים שלהם באופן שוויוני וללא מוסדות הדת.

נטע בוחבוט המחלקה למדיניות ציבורית, ישראל חופשית
Neta@bfree.org.il

חוות דעת

הצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ה–2025 (פ/1178/25) (כ/1141)

הצעת חוק זו היא השנייה בסדרת המהלכים של הרחבת סמכויות בתי הדין הרבניים בישראל וצעד נוסף לעבר מדינת הלכה. אלו הסיבות בגינן חשוב להתנגד להצעת החוק:

ויתור על הגנות משפטיות אזרחיות

הצעת החוק קובעת כי מרגע שניתנה הסכמה, יחולו על ההליך הוראות חוק הבוררות, דהיינו, בתי הדין הרבניים אינם מחויבים לפסוק לפי הדין האזרחי המהותי. לכן, אזרח שיחתום על הסכמה "מרצון" פגום, מוצא עצמו מחוץ למטריית ההגנה של חוקי המדינה - מבלי שבהכרח הבין את המשמעויות המשפטיות. מדובר בויתור על זכויות סוציאליות, על הגנות מגדריות ועל עקרונות הצדק הטבעי המעוגנים במשפט הישראלי, לטובת דין דתי שאינו שוויוני במהותו תחת בית דין שאינו רואה עצמו ככפוף לפסיקות בג"ץ ולחוקי היסוד.
יתרה מכך, דיינים בבית הדין הדתי אינם נדרשים להיות בעלי ידע משפטי ואינם מחויבים לעבור הכשרות בדין האזרחי או בבוררות.

אשליית ה"הסכמה בכתב"

הצעת החוק מבקשת לקבוע כי בית דין רבני יוסמך לדון בעניין אזרחי אם "הצדדים הביעו את הסכמתם לכך בכתב". הבעיה בכך, שחקיקה זו מתעלמת מהמציאות החברתית בישראל. בקהילות רבות, "הסכמה בכתב" היא תוצאה של לחץ קהילתי כבד, איומי נידוי או "כתבי סירוב" ולכן המשמעות היא שהמדינה נותנת יד למנגנון שבו החופש לבחור של הפרט נרמס תחת מכבש חברתי. הסכמה המושגת בתנאי לחץ אינה בחירה חופשית, אלא כפייה במסווה משפטי.

פגיעה אנושה בזכויות נשים ואוכלוסיות מוחלשות

בבתי הדין הרבניים מכהנים גברים בלבד, והוא אינו רואה עצמו כמחויב לערכים דמוקרטיים דוגמת שוויון. עדותה או זכויותיה של האישה נחשבות לבעלות ערך נמוך יותר בו, וכך היא זכויותיה החוקתיות לכבוד האדם ולשוויון נפגעות כתוצאה מההליך בבית הדין הדתי כאשר זה דן בענייניה האזרחיים. מדובר מסלול עוקף לשוויון המגדרי שהושג בעמל רב במערכת המשפט האזרחית.

השלכות רוחב: שלילת פיקוח משפטי על בוררויות

החוק מעניק למוסד דתי-מדינתי סמכויות של בורר פרטי, אך במימון ציבורי מלא. זהו שימוש לרעה במערכת המשפט האזרחית ובמוסד הבוררות לטובת בית דין של זרם דתי ספציפי. כך, תקציבי המדינה מופנים לחיזוק מוסדות שמטרתם להחליש את החוק האזרחי ואת שלטון החוק הליברלי. ביטול הצורך באישור של פסק הבוררות על ידי בית דין אזרחי, מתחמק מקיומה של ביקורת שיפוטית באופן שישלול את ההגנה על זכויות חוקתיות ואת הלימת הפסק לחוקי המדינה.

הצעת חוק זו אינה עוסקת ב"יעילות" או ב"הקלה על העומס בבתי המשפט'. היא עוסקת בשינוי צביונה של מדינת ישראל והכפפת המרחב האזרחי לדין תורה. אנו קוראים לחברי הוועדה לדחות את הצעת החוק על הסף. אין לאפשר חקיקה שמעודדת כפייה דתית בחסות המדינה ושוללת מהאזרח את זכות היסוד הבסיסית ביותר: החופש לבחור להישפט תחת חוקי המדינה הדמוקרטית.

חוות דעת לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) (תיקון מס' 6) (סמכות כריכת מזונות ילדים) (הוראת שעה), תשפ"ה–2025.

<u>רקע</u>

ב־18.11.2025 אישרה מליאת הכנסת בקריאה שנייה ושלישית את התיקון לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) (תיקון מס' 6) (סמכות כריכת מזונות ילדים) (הוראת שעה), תשפ"ה–2025. **מטרתו המובהקת של התיקון לחוק היא לעקוף את פסיקת בג"ץ בעניין "פלונית" (2025), אשר אשררה את הלכת שרגאי וקבעה שבית הדין הרבני אינו מוסמך לדון במזונות ילדים בדרך של כריכתם לתביעות הגירושין.** כך, מטרת החוק לוודא כי פרשנות המחוקק לסעיף 3 תעניק לבתי הדין הרבניים סמכות רחבה וייחודית לכלל העניינים הכרוכים בגירושין – כולל מזונות ילדים – תוך צמצום הגישה לערכאות.

לא מדובר בעניין טכני בלבד, אלא ב**שינוי מהותי של מאזן הסמכויות בין המשפט האזרחי לבין הדין הדתי** – על חשבון זכויותיהם של ילדים ושל הוריהם.

<u>פגיעת החוק בזכויות יסוד</u>

ענייני משפחה, ובתוכם קשרי הורה-ילד, משמורת, חינוך, בריאות ומזונות עומדים בלב האוטונומיה של האדם ומשפיעים באופן מהותי על זכויות היסוד שלו: כבוד, קניין, חירות, וחיי משפחה.
הזכות להימנע מדיון בכפייה בפני ערכאה דתית, הפועלת לפי דין דתי, שדייניו הם גברים דתיים בלבד - במקום בבית משפט אזרחי, שוויוני ומקצועי - **היא חלק יסודי מזכויותיו לחופש דת וחופש מדת, מהזכות לשוויון, מהזכות להליך הוגן, ומהזכות לגישה לערכאות.**

החוק פוגע בליבת עיקרון זה בשתי דרכים מרכזיות: ראשית, הוא מאפשר לצד אחד לכפות על בן/בת זוגו – ולעתים גם על הילדים – בירור של סוגיית מזונות הילדים בבית הדין הרבני, **גם אם הצד השני מבקש שחייו המשפטיים ינוהלו במסלול אזרחי ולא דתי**. שנית, הוא מחזק את "מירוץ הסמכויות" ומסלים את הסכסוך המשפטי, שעה שהוא מרחיק את בני הזוג מבית הדין לענייני משפחה, שמקצועיותו הייחודית היא הבאתם לכדי פשרה, בייחוד בענייני ילדים.
בפועל, נשללת מאזרחיות ומאזרחי ישראל הזכות המעשית להימנע מההליך הדתי בענייני מזונות ילדים – במדינה שממילא אוסרת על קיומו של מסלול גירושין אזרחי.

בתי הדין הרבניים הם טריבונל דתי, הפועל לפי ההלכה האורתודוקסית ולפי סדרי דין דתיים. הדיינים אינם מחויבים להכשרה משפטית או לפסיקה אזרחית, ואף מצהירים שבמקרים של סתירה – הדין הדתי קודם. **כפיית בירור מזונות ילדים בפני ערכאה דתית, בידי דיינים המוסמכים וממונים לפי ההלכה, מהווה כפייה דתית** על אדם המבקש לנהל את ענייניו המשפחתיים במסלול אזרחי.

יהודים ויהודיות מזרמים אחרים (רפורמי, קונסרבטיבי, חילוני) – על כולם יהיה ניתן לכפות להתדיין בפני גוף דתי שאינו מבטא את אמונתם או את השקפת עולמם. העובדה שניתן לחייב אדם לעמוד לדין בפני טריבונל שבו הוא אינו יכול באופן קטגורי ומוחלט לקחת חלק יוצר דפיציט דמוקרטי מובהק, וחותר תחת עצם תפישת היסוד של הדמוקרטיה, שעל פיה מוסדות השלטון הם של העם, עבור העם ומהעם. הוא נוגד גם את העיקרון הדמוקרטי לפיו האזרח משפיע על החוק באמצעות האקט הפוליטי, זכות הנמנעת ממנו כאשר נכפה עליו להתדיין בפני בית דין שאינו רואה עצמו ככפוף לחוקי היסוד ולבג"ץ ולא רואה בהם כבעלי סמכות ערעור עליו.

חוות דעת לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) (תיקון מס' 6) (סמכות כריכת מזונות ילדים) (הוראת שעה), תשפ"ה–2025.

<u>החוק כחלק ממגמה של הרחבת הדין הדתי על חשבון המשפט האזרחי</u>
התיקון לסמכות מזונות הילדים אינו צעד מבודד. הוא **חלק ממגמה רחבה של העברת סמכויות מתחומים אזרחיים לגופים דתיים** – במקביל להצעות חוק נוספות על הרחבת סמכויות בתי הדין הרבניים והפיכת הוראת השעה להוראת קבע על בסיס המלצות ועדה פנימית של בתי הדין עצמם.

מדובר במהלך שמקרב את ישראל למצב של **"מדינת הלכה דה־פקטו"** בנושאים אזרחיים בכלל ובענייני משפחה בפרט. במצב זה הדין הדתי מחליף את זכויות היסוד הדמוקרטיות ואת שלטון החוק, השוויון בפני החוק נסוג בפני מנגנונים מגדריים והיררכיים, והזכות לחיים חופשיים מבקרה דתית במרחב האינטימי ביותר – המשפחה – נשחקת.

<u>השלכות החוק על נשים וילדים</u>
הרחבת סמכותם של בתי הדין הרבניים לדון במזונות ילדים ללא הסכמת שני ההורים מעצימה באופן משמעותי את הפגיעה בשתי קבוצות שכבר כיום נפגעות במערכת דיני המשפחה בישראל: **נשים וילדים**.

דיני הגירושין בישראל מבוססים על דין דתי שבו הגבר מחזיק בכוח חד־צדדי במתן הגט – כוח שכבר היום משמש כמנוף לחץ על נשים ומוביל למקרי סרבנות גט ממושכים. הרחבת סמכות בתי הדין הרבניים למזונות ילדים מעניקה לאותה ערכאה **כלי לחץ נוסף: "תתפשרי על מזונות – ותקבלי גט". מאחר שבתי הדין הרבניים נוטים לפסוק מזונות נמוכים יותר** מבתי המשפט לענייני משפחה, נשים צפויות להיפגע כלכלית עוד בתחילת ההליך.

מסלול הערעור מצטמצם לערעור פנימי לבית הדין הרבני הגדול בלבד, **וביקורת בג"ץ אפשרית רק במקרים חריגים** – מה שמפחית עוד יותר את ההגנות על נשים. החשש מסחטנות גט אינו תיאורטי: הוא מתועד היטב בפסיקה ואף נידון בדיוני ועדת החוקה. כריכת המזונות במסגרת תיק הגירושין, דווקא במוסד שבו מוכרע גם הגט עצמו, מציבה את האישה בעמדת נחיתות מובנית ומעמיקה פערי כוח קיימים.

מזונות ילדים אינם שאלה של "טובת הצדדים" אלא **זכות עצמאית של הילד**. בתי המשפט קבעו לאורך שנים כי אין זה ראוי שזכות זו תהיה חלק ממערכת אינטרסים כחלק מהגירושים או תישמש ככלי מיקוח בין ההורים. **בתי הדין הרבניים אינם מוסמכים או מתמחים בטיפול בנושאי רווחה של ילדים**, אינם כפופים לכללי ראיות ושקיפות כשל בתי המשפט, ואינם פועלים כחלק אינטגרלי מהמערך של עובדים סוציאליים, תסקירי רווחה או מנגנוני פיקוח מקצועיים. **כאשר סוגייה מורכבת כמו מזונות ילדים עוברת לגוף שאינו מוסדר בהיבט זה – נפגעת טובתם של הילדים בראש ובראשונה.**

<u>סיכום</u>
החוק מעניק כוח רב לבתי הדין הרבניים וכופה על אזרחים ואזרחיות דין דתי-הלכתי בענייני אזרחיים לחלוטין כמו מזונות לילדים. צעד זה מעמיק את **מירוץ הסמכויות, מגביר את הסיכון לסחטנות גט, פוגע בנשים ובילדים, ומהווה חלק ממגמה מסוכנת של העברת סוגיות אזרחיות לחלוטין מהמשפט האזרחי לדין הדתי.**

ישראל חופשית קוראת לשמור על זכויותיהם של אזרחי ישראל לשוויון ולהליך הוגן – כבסיס לחברה חופשית, צודקת ודמוקרטית.

חוות דעת

התנגדות לתזכיר החוק:
שיפוט בתי דין רבניים (תיקון – בירור יהדות וכשירות לנישואין), התשפ''ה–2025

תזכיר החוק נועד לעגן בחקיקה ראשית הליכים קיימים לבירור יהדות (שנעשים היום ללא סמכות מפורשת, רק מכוח הנחיות פנימיות). הליכים אלו כרוכים בפגיעה קשה בזכויות יסוד, ויוצרים אפליה על רקע אמונה דתית. פרקטיקות אלו מנוהלות על ידי ערכאה דתית המייצגת זרם יהודי ספציפי, שאינה מכירה בזרמי יהדות רבים, נשים מודרות ממנה באופן גורף, ואינה מייצגת את הציבור הכללי.

<u>הנזקים בכל מישור להרחבת הסמכויות מפורטים כדלקמן:</u>

עיגון הליכי בירור יהדות לזוגות שלא נישאו ברבנות (אגב גירושין) ולצדדים שלישיים: כך שהליך לבירור יהדות יהיה תנאי לנישואים או גירושים, ואף עשוי להיבחן ללא עניין קונקרטי לנושא הנישואים והגירושים.
מדובר בחריגה מגדרי הסמכות של בתי הדין הרבניים כפי שנקבעה בחוק שיפוט בתי דין רבניים. הליכי בירור היהדות כרוכים בחקירה "אינקוויזיטורית", מתישה ומשפילה. קידום החוק יבסס פגיעה קשה בזכויות יסוד: הזכות לאוטונומיה ולחופש מדת, זכות הגישה לערכאות, הזכות לחיי משפחה והזכות לפרטיות, וכל זאת לשם קידום תכלית בלתי ראויה.

מרשם "טעוני בירור יהדות": הקמת מרשם לרישום צדדים שלישיים שבחרו שלא לעבור את הליך בירור היהדות: הקמת מרשם מעין זה יוצר מעמד של "ספק יהודים" המרחף מעל יכולתם להתחתן ולהתגרש בישראל, ופוגע בזכותם לפרטיות.

מתן תוקף מחייב כלל-מערכתי: מבקשים לעגן בחוק שקביעות יהדות שניתנו על ידי בית הדין הרבני תחייבנה כל רשות ציבורית ובעל תפקיד ציבורי "לכל דבר ועניין", ולא רק לענייני נישואין וגירושין.
בדין הישראלי המונח "יהודי" מופיע בדברי חקיקה רבים ולכן הפרשנות שניתנת לו שונה בהתאם לכל תכלית. אי לכך, לא ניתן להחיל את הפרשנות ההלכתית למונח "יהודי" בהקשרים אחרים. הסייג היחיד לכך הוא נושא הרישום במרשם האוכלוסין, בהקשר זה אישור יהדות של בית הדין הרבני יכול לשמש ראייה מספקת לרישומו של אדם כיהודי, אך זה המצב המשפטי כבר היום. יודגש - ההפך אינו נכון, וקביעה של בית הדין הרבני כי אדם כלשהו אינו יהודי - לא תצדיק בהכרח שינוי של רישומו כיהודי במרשם האוכלוסין.

חוות הדעת המשפטית המופיעה במסמך זה, נכתבה ע"י עו"ד ויזל, ממשרד קלעי, רוזן ושות' וקובעת כי קידום חקיקה זו מהווה הרחבה בלתי ראויה של סמכות שיפוטית דתית על המרחב האזרחי. חוק זה פוגע בזכויות אדם באופן בלתי חוקתי ומטיל נטל בלתי מידתי שיכביד במיוחד על הציבור הכללי, בעלי אורח חיים חילוני ולמי שאינם מעוניינים להינשא ולהתגרש ברבנות.

לאור האמור, נמליץ לגנוז את תזכיר החוק.

נטע בוחבוט המחלקה למדיניות ציבורית, ישראל חופשית
Neta@bfree.org.il